

COSMOPOLITISME MORAL INSTITUCIONAL

Rosa Canal (Seminari de Filosofia Política-UB)

En un món com el d'avui en dia, de multinacionals, de grans xarxes de comerç internacional, d'exportació i importació de matèries primes i mercaderies, de transferència de dades, d'una enorme mobilitat de persones..., no es pot afirmar que la globalització només sigui a nivell econòmic com es deia fa uns anys, sinó que ha traspassat les fronteres monetàries per instaurar-se, també, en àmbits com el medi ambient, les tecnologies i la cooperació, entre altres. Les nostres accions ja no repercuteixen només dins dels límits dels nostres Estats. És per això que cal plantejar-nos què podem fer i què no, quines accions són legítimes i quines no, i en base a què ho són. Però cal situar aquestes qüestions dins d'un marc global. Cal reflexionar-hi per tal d'establir unes bones normes del joc a nivell mundial, i en fer-ho s'obra la qüestió cosmopolita. En aquesta comunicació pretenc presentar una proposta de cosmopolitisme moral institucional.

Sovint, parlar de cosmopolitisme ens transporta immediatament cap a la Prússia kantiana de la Pau Perpètua. Malgrat el que pugui semblar per la distància temporal, no estem massa allunyats del vell objectiu de la Pau. La proposta de Thomas Pogge no cerca una pau eterna entre aquells estats europeus en conflicte permanent per engrandir les seves potències, sinó que intenta assolir una igualtat real per a totes les persones. El seu objectiu és que tothom esdevingui fàcticament subjecte de drets —reconèixer drets de paraula no serveix de massa, s'han de mostrar amb fets. Una vegada s'aconsegueixi, aquelles persones que actualment són menys que un número, que moren per desnutrició i deshidratació, que no són escolaritzades, que no tenen accés als medicaments i que viuen en països on s'exploten els recursos per obtenir petroli, diamants o fusta, podran reclamar els seus drets, ja tindran veu per poder cridar. El que es pretén és un equilibri mundial al igual que Kant apostava fermament per una Europa equilibrada i estable.

El cosmopolitisme que presenta Pogge no és un cosmopolitisme jurídic que té l'ideal polític d'instituir un ordre global en el qual totes les persones puguin gaudir de drets i deures jurídics equivalents, essent totes elles conciutadanes d'una república

universal, proposta que encaixaria més amb la del vell Kant¹. Ell es desvia cap a un cosmopolitisme moral que sosté que totes les persones mantenen certes relacions morals entre si, expressades amb el llenguatge dels drets humans. Distingeix² entre dues concepcions d'aquest tipus de cosmopolitisme, una d'institucional i una altra d'interaccional. Aquesta última —la interaccional— atribueix la responsabilitat directa pel que fa a la realització dels drets humans a les persones i als col·lectius. Mentre que la primera concepció —la institucional— postula certs principis fonamentals de justícia social que s'apliquen als esquemes institucionals i que són criteris per valorar les normes i les pràctiques fonamentals que regulen les interaccions humanes, atribuint així les responsabilitats a aquests esquemes. Pogge presenta una variant d'aquesta concepció institucional que el situa entremig de dues posicions: el llibertarisme, que permet ignorar els danys que provoquem directament, i l'utilitarisme, que obliga a tenir present tots els danys amb independència de si hi estem causalment relacionats o no.

La concepció interaccional imposa obligacions a les persones, per exemple, afirmant que no han d'esclavitzar a altres persones. Com que els drets i les obligacions s'apliquen sobre cada persona se segueix que ningú té el dret d'esclavitzar o, el que és el mateix, que tothom té l'obligació de no esclavitzar, per tant els responsables de l'esclavitud seran aquelles persones que n'utilitzin d'altres amb aquesta finalitat. Desresponsabilitzant, així, totes aquelles persones que saben que l'esclavitud existeix

---

¹ Kant proposa tres condicions definitives per a la Pau Perpètua: (i) la constitució civil a cada Estat ha de ser republicana, (ii) el dret de gentes ha de basar-se en un federalisme d'Estats lliures i (iii) el dret cosmopolita es limitarà a una hospitalitat universal. Per constitució republicana caldrà entendre aquella que sigui establerta conforme al principi de llibertat dels membres d'una societat —en tant que homes— del principi de dependència de tots respecte a una legislació —en tant que súbdits— i del principi de conformitat amb la llei de la igualtat de tots els súbdits —en tant que ciutadans. Kant mostra una posició similar a la de Hobbes pel que fa a la necessitat de les lleis, creu que sense elles l'ordre seria impossible. I certament fa una mena d'analogia entre l'Estat i l'Estat d'Estats assimilant els diversos Estats que formen l'Estat d'Estats als individus de l'Estat. De la mateixa manera que l'individu ha de complir lleis en l'esfera pública i gaudeix de certa llibertat en l'esfera privada, l'Estat hauria de complir unes lleis “públiques” —en les relacions interestatals— però tindria llibertat en la seva esfera privada; cap altre Estat podria interferir mitjançant la força ni en la constitució ni en el govern d'un Estat. Pel que fa a la limitació del dret cosmopolita a l'hospitalitat universal es vol dir el dret a recórrer qualsevol lloc del planeta sense ser considerat enemic. Dret semblant al dret de comunicació —*ius communicationis*— del que ja parlava Francisco de Vitoria (1492-1546), dret que ha perdurat fins al nostre temps i que està recollit a l'article 13 de la Declaració dels Drets Humans de 1948, on s'afirma que “(1) Toda persona tiene derecho a circular libremente y a elegir su residencia en el territorio de un Estado. (2) Toda persona tiene derecho a salir de cualquier país, incluso del propio, y a regresar a su país.” (Veure <http://www.un.org/spanish/aboutun/hrights.htm>).

Per a més informació veure KANT, I., *Sobre la paz perpetua*, Ed. Alianza, Madrid, 2002.

²Per a més informació veure Pogge, T., *La pobreza en el mundo y los derechos humanos*; Tr. Ernest Weikert Garcia, Barcelona, Ed. Paidós, 2005, p. 216- 226.

però que no la duen a terme directament. En canvi, la concepció institucional obliga les institucions jurídiques i econòmiques, afirmant, per exemple, que els drets de propietat sobre les persones no s'han de reconèixer ni respectar. D'aquesta manera, tots aquells que estiguin implicats en el manteniment d'un ordre que permet i fa respectar l'esclavitud en seran responsables. Fins i tot aquelles persones que no tinguin esclaus i que seran col·laboradores del sistema en no denunciar-ho tot violant el deure negatiu³. En aquest cas qui no té esclaus no es lliura de la responsabilitat vers l'esclavatge, a no ser —afirma Pogge— que lluiti contra ella. Aquí el no-fer-res es titlla de responsabilitat a diferència de la concepció interaccional en la qual aquest fet no seria jutjat d'aquesta manera.

La sobirania vertical

La discrepància de Pogge en l'esquema tradicional és la mateixa noció d'estat i el que d'ella es deriva. Podríem dir que per cada ésser humà en el món i per gairebé cada tros de terra hi ha un govern amb autoritat preeminent i amb responsabilitat primordial. Al mateix temps, es creu que les persones han de ser fidels i lleials al seu govern mentre que aquest controla tant el procés de presa de decisions de les subunitats polítiques, com el de les supranacionals decidides intergovernamentalment, perspectiva amb la que afirma que no es pot estar d'acord des d'una moral cosmopolita.

Amb tot, la seva proposta no rau pas en una estructura d'estat mundial que, de fet, no seria res més que una variant del que critica. Sinó que el que proposa és que l'autoritat governamental s'estengui a tota la dimensió vertical, obtenint així, persones que al mateix temps que són ciutadanes, es governen a si mateixes a través d'un ventall d'unitats polítiques de diversos tamanys que desenvolupen el paper tradicional de

---

³ El deure negatiu es contraposa directament al positiu. Aquest darrer és aquell al que estem més avesats, el coneixem, per exemple, a través de la tradició cristiana. És un deure d'ajuda i es satisfà a través d'una acció concreta i puntual, no necessàriament ha de ser una acció repetitiva i constant, tot i que pot ser-ho. La caritat seria un exemple típic de deure positiu. El negatiu, en canvi, és aquell deure segons el qual no hem de mantenir, ni contribuir en sistemes propicis a la injustícia i a l'aprofitament dels altres. Podríem dir que és un deure de no col·laboració i que requereix una acció continuada però negativa, un no-fer continuat del que sabem que manté la injustícia. Un exemple podria ser la lluita contra l'esclavatge o la compra de productes de comerç just.

Per a més informació veure Íbid., p. 27, p.92-93, 96-97, 169, 175-176, 219-221, 250-252. I Pogge, T., A "Cosmopolitan Perspective on the global economic order"; dins *The Political Philosophy of Cosmopolitanism*; editat per Gillian Brock i Harry Brighouse, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p. 93-95.

l'estat. En altres paraules, proposa la descentralització de la sobirania i la seva extensió en línia vertical. D'aquesta manera s'aconseguiria que la lleialtat i la fidelitat estiguin present en totes les unitats: al barri, a la ciutat, a la comarca, a la província, etc.

Pogge és conscient que hi ha qui objectarà a la divisió vertical de la sobirania qüestionant la possibilitat real de dividir-la o bé afirmant que algunes funcions governamentals d'aquesta són verticalment indivisibles. Per això ofereix quatre raons per preferir un món en el qual la sobirania està distribuïda verticalment. El primer motiu és la pau i el desarmament, ja que les rivalitats interestatals que existeixen en l'ordre mundial actual s'exalten amb la competència militar arribant a amenaçar i a utilitzar la força militar. A més a més, com que els governs nacionals tenen una llibertat d'actuació gairebé completa, les possibilitats de desenvolupar el seu poder militar són enormes, fets que ens situen en un món de governs confrontats entre ells i amb el control de les armes —paisatge bastant desolador. Si el procés de reforma institucional global que proposa reduís la repressió i la injustícia econòmica, el desarmament podria obtenir un gran recolzament dels pobles i governs gràcies a l'augment de la seguretat. Una segona raó seria la reducció de l'opressió ja que les violacions massives dels drets humans es podrien reduir mitjançant els diferents estrats d'unitats polítiques que es controlarien i s'equilibrarien entre elles. El tercer motiu que ofereix és la justícia econòmica global. Pogge interpreta que la magnitud i l'abast de la privatització econòmica actuals fa necessari reformar l'ordre econòmic mundial.

“En la lucha por gobernar los estados, o por extender sus fronteras o esferas de influencia, hoy es mucho más lo que anda en juego a través del control sobre la gente y los recursos. Lo mejor que podemos hacer con vistas a reducir lo que anda en juego es dispersar la autoridad política entre diferentes niveles y garantizar institucionalmente la justicia económica a escala global.”⁴

D'aquesta manera es veu clarament, diu Pogge, que l'ordre estratificat que proposa té les avantatges de permetre la intervenció de contrapesos i equilibris que garanteixen que

---

⁴ Extret de Pogge, T., *La pobreza en el mundo y los derechos humanos*; Tr. Ernest Weikert Garcia, Barcelona, Ed. Paidós, 2005, p. 233.

en el cas que algunes unitats polítiques es tornessin tiràniques i/o opressores, sempre n'hi haurien d'altres que podrien ajudar i protegir els oprimits, denunciar els abusos i, fins i tot, lluitar contra els opressors. Finalment, adverteix que la quarta raó que proposa podria ser titllada d'anar més enllà d'un cosmopolitisme institucional ja que no existeix cap dret humà que reconegui el gaudi d'un entorn net i saludable. La gent hauria de poder ser lliure de viure en un entorn fet malbé, si així ho desitgés, però la qüestió és que tot i que la degradació del medi ambient ens afecta a tots, la majoria de persones són excloses de la decisió de viure en aquest ambient. És per això que la quarta raó per preferir una sobirania vertical és la democratització de l'ecologia⁵. Les persones, explica, tenen el dret d'estar en un ordre institucional en el qual els que estiguin realment afectats per una decisió política tinguin una oportunitat aproximadament igual per influir en la presa d'aquesta decisió. Així, en viure en un mateix entorn natural, per exemple, i ser afectats considerablement pel que els altres fan amb ell i tenint en compte el nostre dret a una igual oportunitat per a la participació política, s'inclouria la regulació de l'ús d'aquest entorn. Així, es consideraria incorrecte que una persona, un grup o un estat, dugués a terme decisions irreversibles de manera unilateral. Qualsevol decisió política hauria de recaure sobre el procediment democràtic d'una unitat política, dirà Pogge.

La unitat política

Pogge caracteritza la unitat política com essent tant petita com sigui possible malgrat incloure com a iguals totes les persones afectades de manera significativa i legítima per una decisió. Condicions que en el món real haurien d'equilibrar-se ja que no és massa freqüent trobar una unitat política que inclogui tots els afectats de manera significativa i només ells. Un exemple entenedor podria ser el traçat del TGV Barcelona – Frontera francesa que afecta la població de la província de Girona i la de Barcelona. La decisió del traçat podria fer-se des del Parlament nacional espanyol fet que, segons Pogge, inclouria com a iguals totes les persones afectades de manera significativa i legítima, però que no seria la unitat més petita possible ja que inclouria persones que no estan legítimament afectades. O bé, podria deixar-se en mans dels governs provincials

---

⁵ En la versió anglesa Pogge utilitza l'expressió "Ecology/Democracy" que Ernest Weikert tradueix per "Ecología/Democracia" en la versió castellana. Però ens sembla que l'expressió "democratització de l'ecologia" resulta més clara i entenedora, ja que entenem que el que Pogge presenta és una manera de tractar temes ecològics des d'un vessant democràtic, és per això que l'emprem.

obtenint una unitat política petita però que no inclouria com a iguals totes les persones afectades de manera significativa i legítima, perquè l'oportunitat d'influenciar dependria del poder de negociació de cada govern provincial. Veient la dificultat de l'equilibri s'introdueix una tercera condició, la possibilitat de modificar la distribució de la sobirania vertical si, i només si, amb aquesta modificació es millora de manera significativa la naturalesa democràtica i fiable de la presa de decisions. És a dir, modificar-la inclinant-la més cap a dalt, o bé cap a baix, cap a la descentralització, sempre i quan aquest redireccionament sigui una avantatge per l'assoliment dels drets humans. En tot cas, apostar per un petit desequilibri cap a un costat o cap a l'altre hauria de ser una decisió presa democràticament, acceptada per la majoria de ciutadans de la unitat política en qüestió i donant bastant de pes a les opinions d'aquells que no tenen satisfets els drets humans.

El gran avantatge que Pogge veu en l'ordre estratificat que proposa és que es pot assolir paulatinament sense necessitat de revolucions ni canvis ràpids. Només calen petits moviments de centralització i descentralització d'unitats polítiques per sobre i per sota del nivell estatal. Tanmateix això comporta la creació de noves unitats polítiques, fet que ens obliga a pensar com determinar-ne la configuració. Per això proposa dos principis procedimentals: (i) els habitants poden decidir incorporar-se a una altra unitat política ja existent, el territori de la qual és contigu al seu si la seva població hi està disposada. I (ii) els habitants poden decidir constituir una nova unitat política. El procediment (i) té dues condicions: (a) que el territori de la nova unitat política tingui una configuració raonable i (b) que tota unitat política acabada de reduir, o bé continuï essent viable o bé hagi d'incorporar-se voluntàriament a una altra. Així tenim que segons el primer procediment, un grup d'habitants pot decidir incorporar-se a la unitat política contigua al seu terreny, és a dir, que el poble de Tordera, per exemple, envoltat de pobles de la província de Girona però que pertany a la de Barcelona, si ho desitgés, podria unir-se a la unitat política de la província de Girona, sempre i quan els habitants de la província de Girona no hi tinguessin cap inconvenient, la nova unitat política (en aquest cas la província de Girona més el poble de Tordera) tingués una configuració raonable, i que la unitat política acabada de reduir (la província de Barcelona) continués essent viable (com sembla que seria) o s'incorporés a una altra unitat política. El procediment (ii) —el de constituir una nova unitat política— té tres limitacions: (a) Pot ser que hi hagi un subgrup d'acord amb el principi procedimental (i) i que vulgui

annexar-se a una altra unitat política enlloc de crear-ne una de nova. Com passaria en el cas que Galícia volgués crear una nova unitat política diferent de l'espanyola i alguns pobles fronterers amb Portugal preferissin annexar-se a Portugal. (b) Podria ser que hi hagués un subgrup d'acord amb (ii) i que no volgués formar part de la nova formació perquè preferís crear-ne una altra. Tal i com podria passar si els habitants de Catalunya volguessin crear una unitat política diferent de l'espanyola, i al mateix temps hi hagués un subgrup, els aranesos, que no volguessin formar part de la nova unitat política sinó que volguessin crear-ne una altra. I (c) s'ha de tenir en compte que tota unitat política acabada de reduir, o bé continua essent viable o bé ha d'incorporar-se voluntàriament a una altra.

Voluntarisme Vs Nacionalisme

Arribats a aquest punt es veu clarament que la proposta poggeana té un clar tarannà voluntarista que no tothom comparteix. Les alternatives convencionals, per exemple, rebutgen la visió cosmopolita titllant-la de ser excessivament individualista, contractualista o voluntarista. Pels més conservadors, les fronteres de les unitats polítiques han d'establir-se reservant un paper especial o als estats històrics i als seus ciutadans, o bé a les nacions i als seus membres. Això és així, dirà Pogge, perquè sostenen la tesi per la qual (1) només els grups de compatriotes tenen dret a autogovernar-se en una unitat política i (2) que el govern de tal unitat política pot estendre el seu poder fins i tot a zones habitades per subgrups reticents de compatriotes, els quals, en el millor dels casos, tindrien dret a emigrar individualment. Tesi —aquesta última— que xoca directament amb la limitació (b) del principi procedimental (ii) (podria ser que hi hagués un subgrup d'acord amb (ii) i que no volgués formar part de la nova formació perquè preferís crear-ne una altra). De fet, per Pogge és molt probable que els grups que perseguissin modificar el seu estatus polític d'acord amb els dos principis procedimentals, majoritàriament fossin grups caracteritzats per compartir característiques com ara la llengua, la religió, la història, la cultura, l'ètnia, etc. Tanmateix, això no vol pas dir que la unitat política només pugui funcionar quan es comparteixi una educació comuna. Ans el contrari, el cosmopolitisme moral institucional es compromet amb la llibertat de les persones individuals i per tant, preveu un ordre global pluralista. Com bé diu Held, tot defensant el cosmopolitisme davant de crítiques com les McCarthy que titllen d'imprudent la filosofia basada en solapaments

de principis donada la pluralitat actual, “The principles of cosmopolitanism are the conditions of taking cultural diversity seriously and of building a democratic culture to mediate clashes of the cultural goods.”⁶ En canvi, la justificació de l’estratègia convencional rau en la negació de la premissa individualista segons la qual els éssers humans són unitats bàsiques de preocupació moral, afavorint en tot moment l’interès de l’estat.

Enmig d’aquest debat, però, cal tenir present que hi ha una posició intermèdia, la del cosmopolitisme suau. Aquest reconeix que cada persona manté una relació ètica significativa amb la resta de gent, tot i que això sigui només una de les moltes raons i responsabilitats en vers els altres. En altres paraules, aquesta versió del cosmopolitisme és compatible amb el reconeixement de diverses “esferes” o “capes” de raonament moral. Michael Walzer es situaria dins d’aquest corrent assumint la premissa individualista però formulant els drets polítics de les persones fent una referència essencial a la nació.

A mode de conclusió

Amb tot, cal tenir present que amb el caràcter voluntari no n’hi hauria prou per realitzar aquesta proposta, sinó que s’hauria d’acompanyar d’institucions i xarxes democràtiques així com dels diners suficients per tal que els ciutadans no s’haguessin de preocupar per satisfer les seves necessitats bàsiques, tal i com Pogge explicita clarament:

“Para ser moralmente aceptable y políticamente viable, esta reforma debe ser capaz de operar sin una onerosa y permanente imposición, por lo que debe comportar para las sociedades más pobres no sólo el recorte de su soberanía formal, sino también solvencia económica y gobierno democrático.”⁷

---

⁶ “Els principis del cosmopolitisme són les condicions de prendre’s la diversitat cultural seriosament i de construir una cultura democràtica medidora dels xocs dels béns culturals.” Per a més informació veure Held, D., Principles of cosmopolitan order; dins *The Political Philosophy of Cosmopolitanism*; editat per Gillian Brock i Harry Brighiuse, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p. 16.

⁷ Extret de Pogge, T. *La pobreza en el mundo y los derechos humanos*; Tr. Ernest Weikert Garcia, Barcelona, Ed. Paidós, 2005, p. 247.

No es tracta simplement que les societats pobres, per exemple, percebin l'aparença de la seva sobirania estratificada, cosa que no serviria de gaire res si el seu govern continués essent tirànic. Es tracta que adquireixin una economia que els permeti satisfer les necessitats bàsiques perquè només un cop siguin satisfetes podran començar a reclamar els seus drets.

De totes maneres, no queda massa clar si aquest cosmopolitisme moral no acabaria derivant cap a —o si més no hagués de complementar-se amb— un cosmopolitisme jurídic donada la necessitat de les institucions i xarxes democràtiques.

Bibliografia

Held, D., Principles of cosmopolitan order; dins *The Political Philosophy of Cosmopolitanism*; editado por Gillian Brock i Harry Brighouse, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p. 10–27.

Hobbes, T., Leviatán o la materia, forma y poder de un estado eclesiástico y civil; Tr. Carlos Mellizo, Madrid, Ed. Alianza, 2002.

Kant, I., Sobre la paz perpetua; Tr. Joaquín Abellán, Madrid, Alianza Editorial, 2002.

Mckinnon, C., Cosmopolitan Hope; dins *The Political Philosophy of Cosmopolitanism*; editado por Gillian Brock i Harry Brighouse, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p. 234-249.

Miller, D., Cosmopolitanism: A Critique; *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 5 (2002) 3, p.80-85.

Pogge, T., A Cosmopolitan Perspective on the global economic order; dins *The Political Philosophy of Cosmopolitanism*; editat per Gillian Brock i Harry Brighouse, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p. 92-109.

Pogge, T., An Egalitarian Law of Peoples; *Philosophy and Public Affairs*, 23 (1994) 3, p.194-276.

Pogge, T., Cosmopolitanism: A Defence; *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 5, (2002) 3, p.86-91.

Pogge, T., La pobreza en el mundo y los derechos humanos; Tr. Ernest Weikert Garcia,
Barcelona, Ed. Paidós, 2005.

<http://www.un.org/spanish/aboutun/hrights.htm>